

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Конференция атауы:

«Жастар мен ғылым: бүгінгі мен болашағы» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Название конференции:

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Молодежь и наука: настоящее и будущее»

Conference name:

International Scientific and Practical Conference "Youth and Science: Today and the Future" Proceedings

Жинақ / сборник:

II том, 5 сәуір 2024, Атырау

ISBN:

978-601-262-550-9

Секция:

IV.I ЖАҢА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАҒДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ НОВОГО КАЗАХСТАНА

Жинақтағы жариялану нөмірі:

№ 33

Мазмұндағы беті / жинақтағы беттер:

170 / 170-174

Автор(лар):

Мукашев Мирас Хамидоллаевич

Мақала атауы:

ЦИФРЛАНДЫРУ ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАНК СЕКТОРЫН ДАМУ ТУРАЛЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ

ЦИФРЛАНДЫРУ ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАНК СЕКТОРЫН ДАМУЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ

Мукашев Мирас Хамидоллаевич

Экономика мен басқарудағы бизнес-аналитика білім бағдарламасының 2-курс
магистранты

Ғылыми жетекшісі, э.ғ.к., Экономика кафедрасының профессоры - **Сабинова Р.Қ.**

Қазіргі әлемде, жаһандану және ақпараттық технологиялардың дамуы жағдайында, интернетте орналасқан біртұтас кеңістіктен тұратын экономиканы түбегейлі жаңа деңгейге көшіру мәселесі өзекті болды. Айта кету керек, қазіргі экономикада әдеттегі әдістерді қолдану тез өсуге ықпал етпейді, ал цифрлық экономика елге әлемдік аренадағы жағдайын күрт өзгертуге мүмкіндік береді. Бұл экономиканың барлық салаларына заманауи технологияларды тиімді енгізу арқылы ғана тұтастай алғанда цифрлық экономиканың өсуі мүмкін деген жалпы қабылданған пікірге әкеледі. Қазіргі жағдайда кез-келген мемлекеттің экономикалық дамуының негізгі критерийі өндіріс болып табылады. осы бағытта жоғары технологиялық мамандандыруды пайдалану Қазақстанның 2025 жылға дейінгі стратегиялық дамуының негізгі бағыты болып табылатын цифрлық экономикаға көшу туралы өзекті болып көрінеді. Ең алдымен, цифрлық трансформация қаржы саласын және дәл осы салада технологияларды пайдалануды қамтиды [1].

А.В.Полянин, С.А.Долговойдің пікірінше, «цифрландыру қолданыстағы бизнес-модельдерге, оның ішінде бүгінде бүкіл әлем бойынша трансформация процесінен өтіп жатқан банктерге елеулі сын-қатерлер туғызады». Бұл баяндау жыл сайын клиенттер үшін инновациялық технологиялар мен цифрлық сервистерге негізделген банк саласы ұсынатын қызметтер спектрінің ұлғаюына негізделеді. Банк секторы үшін электрондық бизнесті дамыту жаңа қосымша банк қызметі ғана емес, олардың қызметінің стратегиялық бағыты болып табылады. Бизнесті жүргізудің электрондық тәсіліне көшу-қазіргі банк ісіндегі ең маңызды үрдістердің бірі. Қазіргі кезеңде Қазақстанда банк қызметін одан әрі дамыту мәселелері бірқатар себептер мен факторларға байланысты өте өзекті болып қала береді. Алайда, банк секторының қазіргі жағдайы нашар. Мемлекет тарапынан екінші деңгейдегі банктердің капиталына қомақты құйылғанына қарамастан, тұрақтандыру бағытындағы бұрылыс кезеңі туралы айтуға болады. Біздің ойымызша, банктік қызметтің қаржылық тұрақтылығын арттыру үшін қабылданған көптеген шаралар қысқа мерзімді сипатта болды және олардың себептерін жоймай, болған оқиғаларды қуып жету сияқты қабылданды.

Әділдік үшін айта кету керек, 2014 жылы Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі үшінші тұжырымдамасы (бұдан әрі - тұжырымдама) [2] қабылданды, онда мақсаттар мен міндеттер, сондай-ақ экономиканы дамытудың өзгермелі жағдайларында қаржылық орнықтылық пен бәсекеге қабілеттілікті арттыруға бағытталған банк секторын дамытудың негізгі қағидаттары мен жалпы тәсілдері айқындалды. Бұл тұжырымдама болашақта банк секторының қажетті жағдайына қол жеткізу мақсатында банк қызметін дамытудың жалпы бағыттарын айқындайды. Сондай-ақ, дағдарыстан кейінгі кезеңде ҚР-да банк қызметін одан әрі жетілдіру бойынша бірқатар заңдар, нормативтік актілер, сондай-ақ қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету жөніндегі шаралар қабылданғанын атап өткен жөн. Сондықтан экономикалық интеграция және жаһандану жағдайында қаржы секторының тиімділігін арттыру міндеті шеңберіндегі негізгі бағыттар банк қызметінің тиімділігін арттыру және оның Қаржы нарығын «қайта жүктеудегі», сондай-ақ ел экономикасын жаңғырту мен цифрландырудағы рөлін айқындады. Экономикалық, технологиялық және әлеуметтік процестер мен құбылыстарды жеделдету өндірістік процестерді цифрландыру, цифрлық технологияларды енгізу қажеттілігін анықтайды.

Цифрландыру мәселелері жөніндегі республикалық кеңесте еліміздің цифрлық бәсекеге қабілеттіліктің 30-шы халықаралық рейтингіне ену мәселелері талқыланды. Цифрландыру, яғни ақпараттық технологиялар арқылы дәстүрлі бизнес-процестерді түрлендіру бүгінде тиімділікті арттырудың және бәсекеге қабілеттілікті сақтаудың негізгі элементі болып табылады. Цифрландыру процесі экономиканың барлық салаларында және ең белсенді және тиімді — дәл қаржы секторында жүріп жатыр. Қаржы секторында инновациялық технологияларды қолдану Қызмет көрсету процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Сандық өнімдер мен шешімдер клиенттердің қаржылық қызметтерді тез және ыңғайлы алу қажеттіліктеріне бағытталған, қол жетімділігі мен қолданудың қарапайымдылығымен ерекшеленеді. Цифрлық технологиялар дамыған елдердің экономикаларының құрылымын өзгертеді, дәстүрлі салаларға жаңа сапа береді. Қазақстан сондай-ақ цифрлық технологияларды қолдана отырып құрылатын жаңа индустрияларды дамытуы тиіс. Бұл туралы Мемлекет басшысы 2017 жылдың 31 қаңтарында Жолдауында айтты. Сол кезде «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын әзірлеу тапсырылды. Бірінші болып қаржы ұйымдары жаңа технологияларды белсенді және табысты қолданады. Кез-келген мемлекет экономикасының маңызды сегменті ретінде Қаржы секторы қазіргі кезде цифрландырудағы, атап айтқанда финтехтегі ең прогрессивті шешімдерді көрсетеді. Осы салада ұсынылған инновациялар клиенттердің шығындары төмен сапалы және жекелендірілген қызмет арқылы қаржылық қызметті жақсартуға бағытталған. Бүгінгі таңда қаржы жүйесі цифрлық экономиканың жаңа жағдайларына сәйкес эволюция үдерісінен өтуде. Цифрлық өзгерістер арқылы бизнес-модельдер мен банк сегментін дамыту идеялары жетілдіріледі, атап айтқанда: интернет-банкингтің пайда болуынан қаржылық операциялар саласындағы өзгерістерге дейін.

Сонымен, Қазіргі эволюция банктер жұмысының тұрақты және ұзақ мерзімді өсуінің негізгі негізі болып табылады. Жақын арада қаржы сегментінің эволюциясы жеделдетіледі, ал банк сегментіндегі цифрлық өзгерістерді сауатты үйлестіру бәсекелестік жағдайында айтарлықтай артықшылыққа айналады деп болжануда. Негізінен банктердің цифрлық трансформациясы клиенттердің қажеттіліктерін жақсы түсіну үшін қажет, сондықтан цифрлық экономика жағдайында банк сегменті жаңа қызметтерді ұсынуға дайын болуы керек. Цифрлық трансформация процесі қолданыстағы бизнес-модельдерді оңтайландыру және қызметтің нәтижелілігін жақсарту мақсатында әртүрлі цифрлық технологияларды қолдануды қамтиды. Мұндай процедура бүкіл экономиканың толық цифрлық өзгерістеріне әкелуі мүмкін тұрақты негізде жаңа технологияларды енгізуді білдіреді [3]. Цифрлық технологияларды қолдану банктердің, мемлекеттің және клиенттердің өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігін оңтайландырады. Ол банктік қызмет көрсетудің жаңа әдістерін кеңінен енгізуді қамтиды. Банк филиалдары қысқаруда, қызметтердің көпшілігі онлайн-қызметтер саласына, әсіресе несие беру немесе ресурстарды салу кезінде ауысады. Банк секторындағы мұндай өзгерістердің кейбір кемшіліктері де бар: сонымен, жас адамдар цифрлық эволюцияның мұндай жылдам процесіне ілесе алмайды, сәйкесінше, әдеттегі іс-әрекет әдістерін толығымен жою панацея емес. Дегенмен, банктер үшін тек онлайн-ресурстарды қолдану тиімдірек, тіпті мобильді цифрлық платформаларды қолдана отырып жұмыс істейтін банктер де бар.

Жоғары технологиялық компаниялар коммерцияландырудың және ғылыми қызмет нәтижелерін кеңінен таратудың негізгі драйверлерінің бірі болып табылады. Экономика дамуының қазіргі кезеңі көптеген секторлардың бір-бірімен интеграциясымен сипатталады. Қаржы және жоғары технологиялық сектордың түйіскен жерінде экономиканың жаңа, Қаржы-технологиялық сегменті қалыптасты. Жаһандану процесі экономикалық қатынастар субъектілері арасындағы есеп айырысу жүйелерін қиындатады және коммерциялық банктердің жұмыс механизмдерін өзгертеді. Бұл өзгерістер банктерді процестерді оңтайландыру мақсатында өз қызметінде жоғары технологияларды қарқынды қолдануға мәжбүр етеді. Белсенді дамып келе жатқан қаржы-технологиялық сектор-бұл қаржылық ресурстарды қайта бөлу жүйелерін жетілдіру мақсатында заманауи ғылымды қажет ететін технологияларды қолданатын компаниялардың жиынтығы. Қазіргі уақытта қаржы-

технологиялық секторға бірқатар белсенді дамып келе жатқан стартаптар, қаржы секторы компаниялары және қаржы саласындағы әзірлемелерді жүзеге асыратын жоғары технологиялық компаниялар кіреді. «PricewaterhouseCoopers» компаниясының сауалнамасына сәйкес, қаржылық қызметтердің дәстүрлі секторларын ұсынатын компаниялардың 83% – ы (компания оларға коммерциялық және инвестициялық банктер, сақтандыру және басқарушы компаниялар, брокерлер және басқа ұйымдар кіреді) бәсекелестерге-Қаржы-технологиялық компанияларға ауысуы мүмкін бизнестің бір бөлігін жоғалту қаупі бар деп санайды. «Банктер жағдайында бұл көрсеткіш одан да әсерлі және 95% жетеді», - делінген «PwC» есебінде.

BAIN консалтингтік компаниясының болжамы бойынша, 2024 жылға қарай банктер табысының 30%-ы дамушы Қаржы-технологиялық секторға кетеді. Бәсекелестіктің күшеюі және қаржы саласында жоғары технологияларды белсенді қолдану салдарынан Коммерциялық банктердегі бизнес-процестер өзгеруде. Қазіргі уақытта қаржы-технологиялық компаниялар мен банктер әртүрлі ғылыми-техникалық әзірлемелерді банк қызметіне бейімдеуге тырысуда. Банк саласында жоғары технологиялық әзірлемелерді белсенді пайдалану өзгерістер мен жаңа үрдістердің негізгі драйверлерінің бірі болып табылады. Әр түрлі дереккөздерді талдау негізінде банк және қаржы-технологиялық секторда болып жатқан тенденциялар мен өзгерістер анықталды:

1. P2P несиелеуді дамыту. Технологиялық даму және заманауи ақпараттық технологиялар делдалдардың қатысуынсыз экономикалық субъектілерге өзара несие беру мүмкіндіктерін ашады. Осыған байланысты P2P кредиттеу бойынша платформалар (нарықтық алаңдар) құрудың арқасында шағын және орта компанияларды қаржыландырудың жаңа түрлері пайда болады. P2P несиелендірудің белсенді дамуы «краундфандингтік» қаржыландырудың пайда болуымен және қарқынды таралуымен сипатталады.

2. Шығындар құрылымында өзгеріс бар. Жаңа технологияларды қолдану бөлімшелер саны мен кадрлар санын азайту арқылы шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, банктер қаржылық-технологиялық өнімдер мен жүйелерді құру және оларға қызмет көрсету үшін айтарлықтай қаржылық ресурстарды жұмсауға мәжбүр. Мұның бәрі Банктің шығындар құрылымының өзгеруіне әкеледі.

3. Қаржы өнімдерін жекелендіру. Қашықтықтан қызмет көрсету жүйелері арқылы жедел келіп түсетін егжей-тегжейлі және жүйеленген ақпарат клиенттің несиелік қабілеттілігін дәлірек бағалауға және оның қаржылық қызметтерге қажеттілігін анықтауға мүмкіндік береді. Банктер клиенттерден деректерді жинау және өңдеу үшін виртуалды қызмет көрсету жүйелерін пайдаланады және жеке қаржылық өнімдер жасайды.

4. Маркетингтік арналардың өзгеруі. Ақпараттық технологияларды дамыту клиенттерді ұстап қалу және тарту мақсатында маркетинг пен сатудың жаңа арналарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Банктер маркетингтік бағдарламалардың тиімділігін арттыру мақсатында технологиялық инновацияларды белсенді қолданады.

5. Клиенттің автономиясының өсуі. Өзіне-өзі қызмет көрсету кеңселері кеңінен қолданылуда, қашықтықтан банктік қызмет көрсету жүйелерінің танымалдығы артып келеді. Нәтижесінде клиенттің тәуелсіздігі артады, өйткені қызмет көрсету банк қызметкерлерімен тікелей өзара

6. Виртуалды қызмет көрсету арналарын дамыту. Ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану банктер мен қаржы-технологиялық компанияларға банктік қызмет көрсетуді жүзеге асыру үшін виртуалды арналарды белсенді пайдалануға мүмкіндік береді. Интернет-банк және мобильді-банк сияқты виртуалды қызмет көрсету арналарының көмегімен банктер мен қаржы-технологиялық компанияларға клиентпен өзара іс-қимыл тетіктерін оңайлату және интеграциялау мүмкіндігі ашылады. 2016 жылы «MARKSWEBB» компаниясы жүргізген зерттеуге сәйкес, 35,3 млн адам немесе ресейлік интернет-пайдаланушылардың 64,5%-ы кем дегенде бір ресейлік банкте интернет-банкингті пайдаланады. Сондай-ақ, интернет-платформалардың контрагенттермен өзара әрекеттесудің негізгі арнасы ретінде таралуына байланысты ақша ағындары мен қазынашылық операцияларды басқаруды автоматтандыру жүріп жатыр.

7. Клиентке бағытталған саясатты іске асыру мақсатында процестерді автоматтандыру. Бұлтты технологияларды пайдалану қаржылық қызмет көрсету процедурасын жеңілдетеді және оны автоматтандыруға мүмкіндік береді. Қолмен жасалатын операциялардың көлемін азайту, несиелеу мерзімін қысқарту және несиелік өтінімді өңдеудегі қателерді азайту клиенттің қанағаттану деңгейін жоғарылатуы мүмкін.

8. «Блокчейн» технологиясын енгізу. Қазіргі уақытта банктер «Блокчейн» технологиясын өз қызметіне оңтайландыру бойынша әзірлемелерді белсенді қаржыландыруда. Клирингтік операциялар мен транзакциялардың тиімділігін арттыру, аудит жүргізу немесе активтер туралы деректерді басқару мақсатында операцияларды есепке алу жүргізілетін орталықтандырылмаған дерекқорларды пайдалану кредиттік мекеме жұмысының тиімділігін арттыру бойынша мүмкіндіктер ашады.

Сондай-ақ, «Блокчейн» технологиясы келісімшарттар жасасу және төлемдер мен аударымдарды жүзеге асыру кезінде ақпараттың дұрыстығын арттыруға мүмкіндік береді, бұл тұтастай алғанда елдің банк жүйесіне деген сенім деңгейін арттыруға ықпал етуі мүмкін. «Accenture» компаниясының бағалауы бойынша банктік инфрақұрылымға қызмет көрсету шығындарының төмендеуі шамамен 30% - ға, ал «Блокчейн» технологиясының банктік мақсаттарға бейімделуінің арқасында сауда операциялары шығындарының 50% - ға дейін төмендеуі.

9. Қызметтің жаһандануы. Қаржы нарығын реттеудің бірыңғай жүйесі бар ортақ экономикалық аймақтар құрылуда. Ақпараттық технологиялар шалғайдағы географиялық аудандарда банктік қызмет көрсету мүмкіндіктерін ашады.

10. Аутсорсингті дамыту. API технологиясы серіктес компанияларға ашық ақпарат негізінде қаржылық және технологиялық өнімдерді әзірлеуге мүмкіндік береді. Аутсорсинг компаниялары ақпаратты жүйелеу және талдау, банктердегі қызмет көрсету арналарын жетілдіру бойынша қызметтерді белсенді дамытады және жүзеге асырады. Қазіргі уақытта Германия мен Польшада үш елдің ішінде бірыңғай API интерфейстері құрылды, клиент оны қолдана отырып, әртүрлі банктермен өзара әрекеттесе алады.

Бұл үрдістер мен өзгерістер банктердің жұмыстың инновациялық-технологиялық нысандарына көшуін қажет етеді. Филиалдық желіні кеңейту түріндегі дәстүрлі даму форматтары инновациялық-цифрлық форматқа ауысады, банктердегі көптеген процестер автоматтандырылады. Жұмыстың инновациялық түрлеріне көшу күрделі және қымбат процесс. Бұл Банктің қолданыстағы бизнес-процестерін өзгертуді және оның инновациялық әлеуетін талдауды талап етеді. Технологиялық инновацияларды жедел бейімдеу және өндіру мүмкіндігі қазіргі жағдайда коммерциялық банктердің басты бәсекелестік артықшылықтарының бірі болып табылады. қорытынды экономиканың басқа салаларындағы сияқты банк саласында жоғары технологиялардың кең таралуына байланысты айтарлықтай өзгерістер орын алуда. Экономиканың қаржы-технологиялық сегментінің белсенді дамуы және жоғары технологияларды кеңінен қолдану қаржы секторындағы өзгерістердің басты драйвері болып табылады. Жаңа өзгерістер мен үрдістер банктердің жұмыс істеу тетіктерін өзгертеді. Тиімді жұмыс істеу және «жаңа сын-қатерлерге» жауап беру үшін Банктер дәстүрлі жұмыс үлгілерінен инновациялық жұмыс үлгілеріне көшуі қажет.

Экономика және банк саласы үнемі дамып келеді. Цифрлық технологияларды пайдалану банктерге тиімділікті арттыруға және операцияларды жүргізу уақытын қысқартуға мүмкіндік береді, туындаған мәселелерді талдауға және шешуге, жаңа өнімдерді енгізуге және жаңа клиенттерді тартуға мүмкіндік береді. Big Data, API және жасанды интеллект технологиялары негізінде мобильді банкингті пайдалану мүмкіндігі пайда болды. Big Data несиелік өтінімдерді қарау уақытын қысқарту үшін скоринг және андеррайтинг процестерінде қолданылады. Сондықтан бұл тақырыптың өзектілігі цифрлық технологияларды қолдану дәрежесі Банктің бәсекелестіктегі орнын анықтайтындығына байланысты. Американдық Gartner Inc зерттеу компаниясының болжамына сәйкес, ақпараттық технологиялар нарығына мамандандырылған, 2023 жылдың қазан айында жарияланған, IT-ге әлемдік шығындар 2023 жылы 4,5 триллион долларды құрайды, бұл 2021 жылмен салыстырғанда 5,5% - ға көп. Банк

секторын цифрландыру мәселелерінде Қазақстан Еуропа мен АҚШ-тың жетекші елдерінен артта қалмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мақыш С.Б. Коммерциялық банктер операциялары. Оқу құралы. 2-ші басылым, - Алматы: ИздатМаркет, 2004. - 272 бет.
2. Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі үшінші тұжырымдамасы, 2014ж. /Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года от 15 февраля 2018 года. — Астана, 2018.
3. Авагян, Г. Л. Оценка системной значимости банков в сегменте региональных банков / Г. Л. Авагян // Естественно-гуманитарные исследования. – 2020. – № 28(2). – С. 15-23.